

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Сорочан Тамари Михайлівни
на дисертацію Євтушенко Наталії Василівни
«Системи підвищення кваліфікації учителів
природничо-математичних предметів
у післядипломній освіті України і Республіки Польща»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертаційне дослідження, проведене Наталією Василівною Євтушенко, є актуальним у зв'язку з процесом реформування освіти України, що потребує суттєвого підвищення рівня готовності педагогічних кадрів до впровадження інновацій і забезпечення якості освіти. Це є пріоритетним завданням системи післядипломної освіти. Погоджуємося з аргументами дисерантки, що особливого значення в цих умовах набуває підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів, оскільки вони впливають на соціально-економічний розвиток держави, розбудову й підтримку українських науково-технічних і високотехнологічних галузей. Важливим для розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті є вивчення європейського досвіду, зокрема Республіки Польща, країни-члена Європейського Союзу, яка за досить короткий час досягла позитивних зрушень у здійсненні реформи системи вдосконалення вчителів. Отже, вважаємо цілком обґрунтованою актуальність рецензованої роботи.

Дисертаційне дослідження проведено відповідно до науково-дослідної теми Чернігівського інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського «Науково-методичний супровід розвитку інноваційного освітнього середовища в регіоні, створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників» (державний реєстраційний номер 0119U100100). Тема дисертації пройшла належне затвердження та координацію.

Представлена до захисту дисертація є цілісною і системною роботою, що засвідчує її науковий апарат. Тема, мета, об'єкт і предмет віддзеркалюють логіку дослідження, повно відображають шляхи розв'язання визначеної проблеми.

Дисеранткою обґрунтовано методологічні засади дослідження на філософському, загальнонауковому, конкретно науковому і технологічному рівнях з урахуванням порівняльного, системного, структурно-функціонального, аксіологічного, анрагогічного, компетентнісного підходів.

Відповідно до мети були обрані методи дослідження. Провідними серед

них стали такі: теоретичні (різні види аналізу – системний, структурний, теоретичний, а також узагальнення, абстрагування, конкретизація, зіставлення; емпіричні (порівняння досвіду післядипломної освіти двох країн, бесіди); статистичні (оброблення та систематизація наукових фактів і результатів, верифікація отриманої інформації, систематизації та презентації результатів дослідження). Відзначаємо, що така система методів, високий рівень володіння ними дослідницею дозволили реалізувати завдання дослідження.

Джерельна база відповідає вимогам релевантності та актуальності, що свідчить про всебічну обізнаність авторки з усіма існуючими типами джерел, у яких розкривається обрана тема. Вона складається з 626 українських і 278 автентичних польських джерел. Позитивно оцінюємо представлення у джерельній базі різноманітних документів, що свідчить про наукове сумління дисерантки і підтверджує вірогідність результатів дослідження. Так, були опрацьовані аналітичні, дослідницькі, політичні звіти, міжнародні документи, які містять положення декларацій, комюніке, концепцій, рекомендацій і стратегій Європейського Союзу, нормативно-правові акти, монографії та інші наукові праці, навчальні програми підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів різних закладів післядипломної педагогічної освіти; енциклопедії, словники, бібліографічні покажчики тощо.

Важливим теоретичним здобутком рецензованої роботи є глибокий аналіз, уточнення змісту й сутності базових понять і понятійних конструктів, що визначає новизну дослідження. Здійснено порівняльний аналіз змісту базових понять дослідження в українському і польському науковому просторі, зокрема, таких, як: «післядипломна освіта» (*studia podyplomowe*), «підвищення кваліфікації вчителів» (*podnoszenie kwalifikacji nauczycieli*), «вдосконалення вчителів» (*doskonalenie nauczycieli*), «система вдосконалення вчителів» (*system doskonalenia nauczycieli*), кваліфікаційні курси й курси вдосконалення (*kursy kwalifikacyjne i doskonalace*). Встановлено логічні зв'язки між поняттями, що складають науковий тезаурус дослідження системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України і Республіки Польща.

Авторкою визначені критерії порівняння систем підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України і Польщі (нормативно-цільовий, структурно-інституціональний, змістово-процесуальний, прогностично-розвивальний). Ретельний аналіз двох систем за цими критеріями дозволив визначити особливості систем підвищення кваліфікації та вдосконалення вчителів, а на цій основі – обґрунтувати компоненти прогностичної моделі системи

підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України з урахуванням конструктивних ідей польського досвіду.

Дослідниця приділила належну увагу нормативно-правовому забезпеченню системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів як провідному чиннику її подальшого розвитку, детально і всебічно охарактеризувала організацію, зміст, форми підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів

Емпіричні данні дослідження, результати зіставлення вітчизняної та польської систем підвищення кваліфікації, практики післядипломної освіти стали підґрунтям для визначення тенденцій та перспективних напрямів професійного розвитку вчителів природничо-математичних предметів.

Здобутком дисерантки вважаємо прогностичне моделювання системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України, що здійснене з урахуванням провідних ідей польського досвіду, а також розроблену на його основі відповідну прогностичну модель. Вона дала змогу методично інтерпретувати основні концептуальні засади дослідження, представити підвищення кваліфікації як технологію. Модель, що складається з нормативно-цільового, структурно-інституціонального, змістово-процесуального, прогностично-розвивального компонентів, відкриває перспективу вдосконалення системи підвищення кваліфікації вчителів в Україні відповідно до вимог європейського освітнього простору.

Зазначимо коректне і доцільне подання таблиць і схем у тексті дисертації, зокрема чітку структурованість узагальнення документів, наочність представлення результатів, Таблиці і схеми супроводжуються науковими поясненнями та висновками в тексті дисертації. Ці матеріали можуть бути корисними для науковців у процесі дослідження споріднених проблем.

Аналіз представлених матеріалів (дисертація, автореферат, монографія, статті за темою дисертації, матеріали щодо апробації результатів) свідчить про належний рівень наукової зрілості та глибокі теоретичні знання дослідниці. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації, а той, у свою чергу, повністю висвітлений у монографії, публікаціях відповідного рівня, достатніх за кількістю.

Вважаємо, що актуальність дослідження, його системність, логіка, аргументованість усіх положень є результатом поєднання самостійної роботи дисерантки з її професійним зростанням у відомій в Україні науковій школі доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена НАН С.О. Сисоєвої.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що охарактеризовано структуру системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті Республіки Польща, яка функціонує на чотирьох рівнях: центральному, регіональному, місцевому та локальному. Конкретизовано цілі та завдання підвищення кваліфікації польських учителів природничо-математичних предметів, визначено зміст, періодичність і тривалість, основи організації освітнього процесу та регламентації основних його процедур (діагностики, навчання, контролю, атестації тощо). Визначено тенденції розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті Республіки Польща, до яких віднесено глобалізацію освітнього процесу, універсальність, безперервність, відкритість, інформатизацію; наповнення надпрофесійними компонентами, диверсифікованість, високий рівень децентралізації, уніфікацію світових стандартів.

У результаті наукових розвідок визначено перспективні напрями розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів в Україні, серед яких запропоновано такі: стандартизація післядипломної педагогічної освіти; впровадження нової системи забезпечення ефективності підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів; забезпечення моніторингу якості освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації вчителів; сприяння участі учителів закладів загальної середньої освіти в освітніх програмах і проектах професійного розвитку та підвищення кваліфікації вчителів; створення програм безперервного навчання фахівців; децентралізація управління системою післядипломної педагогічної освіти; гуманізація і демократизація підвищення кваліфікації вчителів.

Новизну визначає також удосконалення змісту навчальних програм підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті і вдосконалення технологій його реалізації; запровадження нових форм і методів підвищення кваліфікації зазначеної категорії слухачів.

Практична значущість отриманих результатів полягає у розробленні та впровадженні навчально-методичного забезпечення для викладачів і слухачів системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів, що включає навчально-методичний посібник, методичні рекомендації, навчальні плани і освітні програми підвищення кваліфікації вчителів, оновлений зміст окремих модулів.

Глибоке й системне вивчення проблеми надали можливість авторці зробити аргументовані висновки до розділів та загальні висновки, які відповідають

поставленій меті, завданням і висвітлюють найважливіші положення рецензованого дослідження. Висновки свідчать, що поставлені завдання повністю виконані. Опрацьовані, систематизовані, узагальнені результати дослідження пройшли належну апробацію, були представлені на чисельних міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференціях та інших заходах.

Основні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані для розроблення і вдосконалення нормативно-правового забезпечення й мережі підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті, модернізації змісту, форм і методів підвищення кваліфікації фахівців. Матеріали дослідження можуть бути основою подальших наукових розвідок, пов'язаних із розвитком системи післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Отже, аналіз дисертації свідчить, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, зазначимо дискусійні питання.

1. Вважаємо, що окремої уваги у контексті досліджуваної проблеми потребує висвітлення специфіки професійної діяльності учителів природничо-математичних предметів, оскільки вона є основою вибору змісту і технологій підвищення кваліфікації, зокрема, акцентувати увагу на посиленні практичної складової, вдосконаленні вмінь роботи з об'єктами природи, методиці спостережень, проведенні дослідів, лабораторних і експериментальних робіт.

2. Авторка зазначає, що концепція дослідження ґрунтуються на розумінні системи підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті як такої, що складається із взаємопов'язаних компонентів, функціонування яких спрямовано на вирішення освітньо-виховних завдань професійного вдосконалення та розвитку вчителів. Просимо уточнити, які саме виховні завдання можуть бути реалізовані в системі підвищення кваліфікації учителів природничо-математичних предметів.

3. До тезаурусу дослідження варто додати поширене в Україні поняття професійного розвитку вчителів, розкрити його зміст і значення у сфері післядипломної освіти.

4. Доцільно було би більш детально охарактеризувати рівні професійного розвитку вчителів природничо-математичних предметів у системі підвищення кваліфікації в Україні, уточнити функції у цьому процесі не лише обласних закладів післядипломної освіти, а й створених на рівні територіальних громад Центрів професійного розвитку педагогічних працівників, а також висвітлити роль шкільних методичних об'єднань і заступників директорів закладів загальної середньої освіти по аналогії з тими

рівнями підвищення кваліфікації, що дослідниця виокремила в досвіді Республіки Польща. До цього ж аспекту можна додати аналіз можливостей підвищення кваліфікації у системі неформальної освіти, що надані Постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 1133 від 27.12.2019).

Зроблені зауваження не зменшують наукового значення дисертаційного дослідження і не впливають на його беззаперечну позитивну оцінку. Рецензована дисертація є самостійною завершеною науковою працею, яка відкриває новий, актуальній, затребуваний суспільством і державною політикою в галузі освіти напрям теоретичного осмислення і практичного запровадження досвіду країн-членів Європейського Союзу в систему підвищення кваліфікації в Україні, зокрема, вчителів природничо-математичних предметів. На підставі проведеного аналізу можна констатувати, що результати мають наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, є вірогідними і важливими для педагогічної науки.

Загальний висновок: актуальність теми дослідження, належний науково-теоретичний рівень, аргументованість і достовірність отриманих результатів, висновків та практичних матеріалів, ступінь наукової новизни, теоретична та практична значущість, стиль викладення матеріалу та оформлення рукопису й автореферату дають підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Системи підвищення кваліфікації учителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України і Республіки Польща» відповідає пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р. № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження Євтушенко Наталії Василівні наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,

директор Центрального інституту

післядипломної освіти

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

Т.М. Сорочан